

NAŠI ZAPISKI.

SOCIALISTIČNA REVILJA.

Št. 12. (dec.)

LETO X.

VSEBINA :

H. PAJER, PRAGA: INTELIGENCA IN POLITIKA. —
J. PAHOR, SEŽANA: UČITELJ KOT INTELEKTUALEC
IN KULTURNI DELAVEC. — *JOSIP MARICA, NABRE-*
ŽINA: ORGANIZACIJA DELAVCEV S KAMNOM. —
OUTLAW, SARAJEVO: DELAVSKI PROBLEMI IN
ORGANIZACIJE. — *I. LEDINSKY, BELJAK*: KOROŠKE
RAZMERE. — *H. TUMA, GORICA*: SEKSUELNI PRO-
BLEM. — *RUDOLF GOLOUH, TRST*: SATANICA. —
* * *ADA NEGRI*: PRISILNA SELITEV. — *PREGLED*. —

UREDNIK IN IZDAJATELJ : Dr. HENRIK TUMA V GORICI.

- - - LASTNIK : KONZORCIJ NAŠIH ZAPISKOV. - - -

V GORICI 1913.

TISKA : „GORIŠKA TISKARNA“ A. GABRŠČEK.

Vabimo na naročbo na XI. letnik 1914

Naši Zapiski praviloma izhajajo vsak mesec.

Naročnina: za Avstro-Ogrsko za vse leto K 5 s poštnino vred, za pol leta in za četrtleta sorazmerno; za Nemčijo K 5'80, za ostale države K 6'40 za naprej.

Pošiljanje lista se z drugo številko po neplačani naročnini ustavi.

Posamezna številka 42 vinarjev.

Za organizirane delavce in dijake na leto K 3'60, posamezne številke 30 vinarjev. Celi letniki 1911 in 1912 po 2 kroni 50 vin. in poštnino.

Rokopisi in časopisi v zameno naj se pošiljajo na uredništvo, naročnina in reklamacije pa na upravo Naših Zapiskov.

Prihodnja številka izide 1. januarija.

UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO.

H. PAJER, Praga:

Inteligenca in politika.

(Konec.)

Ako zahtevajo razmere, da se izloči kaka politična smer iz nepolitične organizacije, je treba to storiti na nepolitičen način. Da se zabrani na pr. pristop klerikalcev, ki predstavljajo najbolj konservativni element s popolnoma drugo idejno smerjo, bi zadostovala določba, da ima pristop le oni, ki smatra znanost za edino merilo vsega spoznanja. S to nepolitično določbo bi se izključilo na nepolitičen način ono politično smer, ki dela splošnemu napredovanju največ ovir. Ker je antiklerikalizem, kot boj proti klerikalni stranki, političnega značaja, zato nepolitična organizacija, ako hoče biti dosledna, ne sme imeti antiklerikalizma na svojem programu.

V okvirju take politične organizacije bi se najuspesnejše zbirali akademiki in tvorili tu strokovne politične klube. V političnih klubih bi se zbirali posamezniki, ki so prišli do gotovih političnih nazorov in prepričanja. V vodstvu bi morale biti zastopane vse politične smeri dotične organizacije, ki bi ne smela storiti nobenega koraka, ki bi nasprotoval političnim nazorom kake zastopane politične smeri.

Taka idealna organizacija kakor jo imajo deloma Nemci v takozv. »Freie Studentenschaft« bi bila, oziroma je zelo prikladna, vzgojiti akademično mladino v tolerantnosti napram tujim nazorom in v politični strpnosti, ki je tako redka cvetka na polju našega političnega življenja.

IV.

Da je razširjena med inteligenco, ki bi imela predstavljati voditeljico naroda, tako zelo politična brezbarvnost, brezbržnost in koritarstvo, je kriva tudi država, oziroma pravilnejše rečeno, oni privilegirani razredi in stanovi, ki vladajo sedaj v državi. Ker je v interesu sedaj vladajočih privilegiranih, protidemokratskih

krogov, da ostane ljudstvo politično nezavedno, da ga lažje vladajo in izkoriščajo, je psihološko popolnoma umljivo, da se v naših šolah ne podaja politična izobrazba, kajti vladajoči krogi se boje informirati mladino v političnih vprašanjih, ker bi morali uvesti mladino tudi v nova politična stremjenja, ki so naperjena proti njim. Zato tudi ni pričakovati od njih, da bi modernizirali v tem smislu naše šolstvo. To se da uresničiti le na gotovi stopnji demokratizacije. V tem oziru so storile sodobno najbolj demokratične države Švica in Zedinjene države prvi korak s tem, da so uvedle v svojih šolah elementarni državljanski pouk.

Izgovor nekaterih ljudi, da je treba, predno se da ljudstvu širšo svobodo in večje pravice, počakati, da bo v ta namen dovolj zrelo, je absurden. Taki naivneži so podobni onemu, ki ne bi hotel zasesti kolesa, dokler se ne nauči voziti na njem. Le svoboda nauči ljudstvo svobodo pravilno rabiti.

Idealna demokratična država bodočnosti bo skrbela za politično izobrazbo svojih državljanov. Državljeni se bodo vzgojili v zavesti, da je upravičen le en despotizem, despotizem zdravega razuma, da vladajo v prirodi neizogibni, večinoma še neznan in nepreračunljivi prirodni zakoni, da je kultura produkt družabnega dela, da so po rojstvu vsi enaki, in da ima vladati le rezultat posameznih tendenc naroda oziroma države. Moderna šola konsekventno demokratične države bo pripravljala mladino na politično življenje, podajala elemente ustavoznanstva, pojasnjevala smisel politike, namen strank in države. Kdaj naj se začne s tem poukom in v kakšni obliki, to določijo pedagogi, ki bodo morali biti veliko bolj filozofično in sociološko izobraženi kot so današnji.

Ker mora biti strogo demokratična država politično nevtralna in nepristranska, zato bo moral biti politični pouk nepristranski in radi tega samo informativen in opisovalen. O politični vzgoji se od strani države ne more govoriti, ker ima vzgoja, oziroma mora imeti vedno gotovo smeri, namen in cilj. Kolikor je raznih svetovnih, etičnih, političnih in življenskih nazorov, toliko raznih vzgoj eksistira. Vzgojiti ob enem v aristokratskem in demokratičnem, liberalnem in socialističnem duhu i. t. d. je nemogoče in ne bi vedlo nikamor. Vzgajati se pravi, uravnati otroško in mladeniško mišljenje in hotenje tako, da je vedno v istem smislu motivirano. Zato bo morala prepustiti moderna država, že vsled svoje nepristranosti, politično vzgajanje mladih državljanov političnim strankam, kakor je to večinoma že danes. Da se pa obvaruje mladino pred slepo avtoriteto in slepo vero v strankarske programe, bo tvoril nepristranski politični

pouk v državnih šolah zelo koristno in potrebno protitežje enostranski strankarski politični vzgoji. Nepristranski pouk bi se dosegel najlažje, ako bi predaval o obstoječih političnih smereh, strujah in strankah, vedno le pristaš dotične smeri, struje ali stranke.

Le na ta način bi se opomoglo dejstvom, da stopa mladina, ko zapusti šolske klopi, slepo in nepremišljeno v politične stranke, ne da bi bila pravilno in dobro informirana o drugih strankah, da gre v stranko, ki je ravno v modi in da je večina takorekoč kar vrojena v stranko. Koristno pa bi bilo to tudi za tiste, ki so obdarjeni s tako politično slepoto in gluhoto, da jih ne zbudi iz njih duševne lenobe niti najglasnejša fanfara in najbolj živa strankarska reklama.

Dokler pa ni dosežen ta ideal, ni za onega, ki reflektira na višjo intelektualno stopnjo in noče ostati političen analfabet ali mutec in noče veljati za koritarja, za dvorezen nož ali pa za vetrnjaka, edino sredstvo: s samoizobrazbo do političnega prepričanja. Kdor noče, da bi ga glede politične izobrazbe prekosil kak velikomestni tovarniški delavec, ki je obiskal politično šolo svoje stranke in kdor noče biti samo oficialen diplomiran intelekt, temveč tudi v resnici inteligent, mora poseči k politični samoizobrazbi.

Samoizobrazba se mora začeti pred vsem z teorijo. To se pravi: politično neodločena mladina ima študirati politiko v prvi vrsti kot vedo. Seznaniti se mora z posameznimi disciplinami, ki pridejo pri modernih političnih strankah v poštev, kakor so sociologija, gospodarstvo itd. Pred vsem pa je treba nekoliko filozofične podlage. Ampak teorija sama ne zadošča, ker politika kot gola teorija nima nobenega smisla, temveč ga dobi še le v praksi. Praksa pa se ne da naučiti iz knjig. Treba je stopiti v politično življenje, treba je iti med stranke, na politične shode, zasledovati boj principov, čitati politične liste in zavzeti končno sam politična stališča v spornih javnih zadevah. Samo študiranje in opazovanje od daleč vodi k nadstrankarski nadutosti, brez temeljnemu kritikaterstvu, pseudoobjektivizmu in končno k indiferentnosti. Indiferentizem, skepsa in blaziranost so zelo nečastni atributi inteligence. Odločen človek se postavi v vselej in povsod, kjer se pojavi spor različnih zahtev na eno ali drugo stran. V svrhu doslednosti pa bo imel nazore, ideje in principe, po katerih se bo ravnal v vseh slučajih in katere bo vedno in povsod zagovarjal in širil po svojih močeh. Stal bo v vrsti somišljeni-

kov, stal bo v stranki. Stranka pa mora imeti program, kajti drugače je izpostavljena slepomišljenju, avtoritativnosti voditeljev in nedoslednim metamorfozam. Politično delovanje brez programa je tavanje v temi ali pa zidanje palače brez načrta.

Ako hoče storiti kdo v kratki življenjski dobi kaj koristnega na polju javnih skupnih zadev, ki so predmet politike, se mora pripojiti dandanes kaki politični skupini ali pa ustvariti novo politično stranko. Solopolitika je brezuspešna in nesmiselna. Mala sporna vprašanja v stranki ne smejo zadrževati ljudi, ki nočejo veljati za pedantične. Saj nikjer ne stoji, da mora pogoltniti strankar ves program stranke. Komur ni kaj po volji ali domneva, da ima boljše ideje in načrte, ta ima v demokratični stranki pravico in možnost, poiskati in dobiti za svoje spremembe v programu pristaše in vplivati na člane. Politično izobražen inteligent se vpraša: katera stranka ima največ točk v programu, ki se vjemajo z mojimi interesi, nazori, idejami in ideali, ali pa: katera stranka ima največ zmožnosti in sile, korakati uspešno naprej in povzdigniti človeško kulturo na višji nivo. »Vsak človek postane takoj po rojstvu deležnik boljšega stanja človeštva, ki ga je pripravila preteklost, zato sprejema ob enem z življenjem dolžnost, delati po svojih močeh za nadaljni razvoj kulture«. (Bourgeoise).

Kitajski filozof, čigar besede so napisane kot moto v začetku tega članka, je videl svoje ideale v preteklosti, ker še ni poznal razvoja in napredka. Moderni človek stavi svoje ideale v prihodnost. Besede, ki jih je napisal pred več kot 2000 leti, veljajo še danes za vse, ki hočejo delati »red v državi« to je, ki hočejo delovati politično. Torej: kdor hoče, da bo svetila luč mravnosti v državi, napravi red v državi; ako hoče napraviti red v državi, prej uredi domače zadeve, spolni najprej samega sebe; ako hoče spolniti najprej samega sebe, stori najprej svoje srce pošteno; ako hoče storiti svoje srce pošteno, naredi prej svoje mišljenje resnicoljubno; ako bo hotel narediti svoje mišljenje resnicoljubno, spolni najprej svoje znanje.

Literatura: Dr. E. Beneš: Stranictví.

Michels: Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie.

Paulsen: Parteipolitik und Moral.

Jentsch: Die Partei.

Ostrogorski: La démocratie et l'organisation des partis politiques.

Broda: Esquisse d'une histoire naturelle des partis politiques.

Morse: What is party?

Ferrari: I Partiti Politici.

Dr. H. Rauchberg: Politische Erziehung.

Förster: Staatsbürgerliche Erziehung.

Kerschensteiner: Der Begriff der staatsbürgerlichen Erziehung.

J. PAHOR, Sežana:

Učitelj kot intelektualec in kulturni delavec.

»Hlapci« niso najslabše delo Cankarjevo in tudi ne edino, v katerem riše učitelja. Ni več Sfiligojev in Kačurja, kontrast je nov: Jerman je tu, ustvarjen s toplo simpatijo, za katero smo stvaritelju hvaležni. Borec, ki ne podleže, ki odide nepremagan. Zakaj so se sprejeli »Hlapci« s protestom? Ne bom trdil, da je bilo ono ogorčenje docela umestno, dasi so Komarji in Minke mnogokje upravičeno boleli, umetnik je držal samo ogledalo naturi, je pokazal času le odtis njegove prave podobe; protesti so pa resnico le potrdili. Samo ena naloga nam je ostala: gledati resnico s kriterijem in ji poiskati globljih vzrokov za to, da gnjilobo izčistimo in izžgemo.

Položaj učiteljskega stanu je tak, da nas resno sili k samopomoči. Ne le, da ne pridobivamo, temveč dan za dnem celo izgubljam na tleh, ki so jih pridobili naši stanovski predbojevniki v polpretekli dobi. Naša bilanca je politično in kulturno čimdalje pasivnejša. Nov čas je, nov duh časa, ki se naših predhodnikov ni dotaknil, ki gre danes svojo pot brez nas. Saj ne stojimo intelektualno nižje, saj vsak posamezno zase več storimo, kot kedaj poprej, a to naše delo je brez sistema, brez cilja in brez odsevov v javnem življenju. Učitelj je sicer v javnosti storil že veliko podrobnega dela, dasi je bila to v vse vetrove trošena energija, toda na dno interesov ni segel. Poslednje posebno poudarjam. Stan sam stori toliko drobnega dela v ljudstvu, kakor noben drugi. Saj imamo tudi vse pogoje za to. A prav z minucioznim delom smo izgubili vsak širji pogled, če smo ga sploh kedaj imeli, ter nismo znali koncentrirati svojih trudov za cilje, ki bi bili vrednejši boj kot pa dnevni efekti, osamljeni uspehi.

Ostalo nam je le vprašanje plač, ki je danes vsa naša politična modrost in vsa politična impotenca obenem. Res je pokritje lastnih življenskih potreb najbližji politični interes, tudi nočem tega za nas tako važnega vprašanja potiskati v stran, toda dejstvo je, da nismo znali moči, kolikor je imamo v rokah, porabiti za to, da bi jo vrgli na tehtnico za lastni kruh. Pa je tudi nemogoče z golim stanovskim interesom na politično bojišče, ako hočemo vzpeti. Uspeh je odvisen od števila pesti, ki se za stvar dvignejo, od p o g u m a, s katerim se za stvar borimo in še od materijelnih d o b r i n (posestvo, kapital), ki so na razpolago. Mi pa nimamo ne prvega, ne drugega, ne tretjega. Vedeti nam je treba, da je vir politične moči in sile ljudstvo, ki ima pristop na volišče. Da pa ne gre na volišče zgolj radi volilnega akta samega na sebi, ni treba govoriti. I n t e r e s i s o, ki vodijo v boj, a zavest teh interesov, potreb in teženj je p o l i t i č n a i d e j a.

Če je šel učitelj na politično bojišče, je šel navadno brez ideje, kot pravi politični »Landknecht« ali pa se je nezavestno ogreval in boril za interese, ki niso imeli skupnosti z njegovimi, temveč so jim bili celo nasprotni. Gospodarski interes se deli na dvoje: v p r i d o b i t v e n i, ki ga tvori delo in v d o b i č e k, ki je padel brez truda v naročje. Dobiček, kapital računa s preteklostjo in doseženimi privilegi, delo, pridobitev računa s sedanjostjo in prihodnostjo. Prvi interes kaj lahko zgublja, drugi more samo pridobivati. Čim širje so politične pravice ljudstva, temvečjo nevarnost tvori to za interese kapitala in privilegov. Dalje je zavest sama, da more politična osebnost (stranka, družabni razred) kaj izgubiti, ki razjeda moč. Nasprotno je naravno, da se vržejo plasti, ki nimajo ničesar izgubiti, temveč le pridobiti, z vse drugim elanom v boj.

Učiteljstvo se je borilo za interese, ki so mogli samo izgubljati, zato je doživelo že marsikatero razočaranje. Tako daleč je prišlo, da smo postali ponekod odvisni skoro da že od vsake vaške veličine, da ne govorim o birokraciji.¹⁾ Nele gmotno temveč tudi pravno je naš socialni položaj neštetokrat direktno poniževalen; koliko denuncijacij, koliko persekucij radi bagatelnih vzrokov, zamer in podrobnega!

To so posledice ne le nedostajanja političnih idej, temveč tudi k a l k u l a med učiteljstvom. Buržoazne stranke so po svojem bistvu brez pravega ogrodja, desorganizirane in tudi težko organizirljive. Zato smo bili od teh strank, ki nastopajo z vedno

¹⁾ Predsednik Schwarz: „Zaradi učitelja se ne bom sprl s Šušteršičem“.

novimi, bleščečimi firmami, a brez idej, brez poguma in z inferiornimi cilji, tolikokrat izdani; zato nam bo tudi jasno, da ne odločata v političnem življenju ne genij in ne čednost, temveč karakter. Čim večja je energija volje za boj, temveč je upanja v uspeh. To bi bil politični pogum, ki nam je najbolj potreben. Kdor nese bojazen v srcu v življenje in v politično areno, ta je že izgubil. A učitelju je lahko, kar more izgubiti, ni bojazni vredno. Politične individualitete (stranke) z ekstremnimi naziranjimi imajo pa tudi večjo bojno vrednost in to mora biti naš politični kalkul.

In kam so pota v prihodnjost? Kot kvas leži individualizem v vsem civilizatornem gibanju. Individualizem, iz katerega je izšel liberalizem, stoji nasproti socializmu, ki prvega pobija. Ali ga popolnoma pokoplje, leži v bodočnosti. Danes pa vidimo, da ga na vseh straneh omejuje in utesnuje. Socializem ni le svetovno naziranje, temveč potencia, ki je vzvalovila vso družbo kakor kamen sredi vode, da se giblje v vedno večjih krogih na vse strani. Vse gospodarsko življenje gre po tirih socializacije, tako da je razvoj čimdalje širji in manj dogleden, morda pride čas, ko bo vsa produkcija imela samo družbo in njene potrebe kot namen. Vedno pa rastejo nove misli iz socializma. Seznanjati se z njimi, jih razširjati in praktično preizkušati, bo dolžnost učitelja kot kulturnega delavca, če bo hotel seči, tkalcu podoben, v nemorno in vedno dalje bežeče snovanje časa in večnosti, če bo hotel stati kot polnovreden mož v družbi.

Tako pa bo učiteljstvo daleč preko golega egoizma, preko nagega stanovskega interesa, ki nas ne more ne danes in nikdar uspešno voditi v političnem življenju. Šele po skupnosti in uspehu kakšne politične celote nam je namreč mogoče dospeti k lastnemu stanovskemu uspehu. Poslednji nas ne vodi več, temveč nam je potem vodnik kolektivni egoizem. S tem pa smo dosegli tudi višji intelektualni in moralni nivo v službi vseh, ki so politično izkoriščani in potrebni podpore in pomoči.

A na to pot nam je potreben širok pogled, za to pot je potrebna temeljita socialna izobrazba, ki je sad neštetihih ur dela v času, ko gredo drugi k razvedrilu in zabavi. Te ure niso izgubljene, vsaj so tlaka in slast obenem. In nujnejša je ta odpoved pri učitelju kot pri vsakem drugem. Kaj je učiteljišče? izobraževališče, ki se ga profesorji sami boje, ker onečaščujejo baje njih akademične študije, ker se ne morejo razkriti v tesno omejenem ozračju. Saj imajo prav! Kam pa hočejo, ko jim nedostaja skoro

vsaka vzgojna in učna rutina, da so — četudi včasih strokovno najpopolnejše izobraženi — odvisni od vzgojeslovnih teoretikov, ki jim je zavod sicer položen z vsem zaupanjem v roke, ki pa ni najmanj ne poznajo »zelenečega drevesa življenja«. Vem, kako je. Desetletja so že stali Foerster, Kerschensteiner in Scharrelmann v ospredju, ko sem pustil učiteljišče in ne enkrat se ni imenovalo katero teh imen v njem. Saj je res, da sta Herbart in Ziller tako padla, toda med mrtvo okostenelostjo in udarci življenja, je vendar nepremostljiv prepad. In če ni izvršilo izobraževališče tukaj svoje naloge, kako jo naj bo še le drugod? Pet let je prešlo v delu, da sem odprl oči, da sem videl. Kako naj bomo potem na mestu tam, kamor nas kliče poklic in kako naj kažemo kot intelektualci novih smeri in poti onim, ki so na nas navezani, ko smo sami potrebni vodnikov? In vendar smo mi tisti, ki naj dvigajo ljudstvo umstveno in gospodarsko, ko so naši podeželski liberalci, ki imajo vajeti v rokah, z redkimi izjemami duševno neplodni in gospodarsko korumpirani.

Toda brez resnega socialnega izobraževanja ne moremo nikamor. Razviti bomo morali med seboj v naših stanovskih društvih razna sociološka, državnoznanstvena, narodno ekonomska in finančna vprašanja, podrobno se bomo morali seznaniti z modernimi socialnopolitičnimi nazori. Niso to le interesantni problemi, temveč imajo predvsem obširen praktičen pomen. Primeri: agrarno vprašanje s stališča latifundista in našega kmeta, razmerje enega in drugega nasproti državi in naloge poslednje nasproti obema glede varstva zemlje za obdelovanje gozda, glede vodovja, njegove regulacije in uporabe sil, glede melioracije, racionalnejše obdelave kakor tudi glede zunanje državne politike, v kolikor imata izvoz in uvoz agrarnih produktov vpliv na gospodarsko stanje našega posestnika, torej o trgovski politiki in njenih namenih, o carini in sličnem; dalje bi morali razmotrivati o veleindustriji, mali obrti in njenih težnjah, o civilizatorski nalogi, ki jo ima država na tem polju, o dolžnostih moderne države nasproti delavstvu, o delavskem varstvu, o političnih pravicah proletariata, dalje o kulturnih nalogah državnega organizma v ožjem smislu, torej z ozirom na mnogovrstne panoge šolstva itd.

Seznaniti se bomo morali čim podrobneje z delokrogom avtonomnih korporacij, predvsem občinskih zastopov, preštudirati bo treba komunalno politiko: volilno, da vemo, kako so najširji sloji omejeni v svojih političnih pravicah v občinah, davčno, da se bremena enakomerno nosijo, higijenično, da moremo prav ce-

niti človekovo vrednost, da zmanjšamo morbiditeto (stano-
vanjsko, vodovodno in viktualijsko poglavje), režijsko, da s pre-
bitki socialno pravično razpolagamo, prometno, da dvigamo bla-
gostanje, delavsko, da omejujemo brezposelnost, da jamčimo de-
lavcu svobodnejši razvoj ter se oziramo na njegove težnje, ko-
nečno šolsko in izobraževalno komunalno politiko, da moremo
nesti potem novih misli, svežega duha, seveda kolikor to skromni
delokrog naših občin dopušča, v široko javnost. Rabili bi tudi
predavanj iz praktičnih juridičnih poglavij, kakor o zborovalnem
zakonu, o tiskovnem zakonu, o volilnih redih in sličnem. S paz-
nim očesom bi morali zasledovati tudi aktualna vprašanja in
akcije deželnih zborov in centralnega parlamenta; diskutirali bi
o tem, vodili dober pregled in kontrolirali vsak korak in vsak
votum. Nujno potrebno je, da najdejo najboljša dela politično
znanstvene literature pot v okrajne učiteljske knjižnice in da seže
učiteljstvo z resno voljo poglobljenja svojega znanja in razširjanja
političnega obzorja po teh knjigah. Vse naše knjižnice morajo
imeti Ušeničnikovo »Sociologijo«, Knafličev in Krekov »Socia-
lizem« ter domače revije »Naše Zapiske«, »Čas« in »Vedo«, ne-
obhodno potrebni so pa seveda tudi tuji znanstveniki¹⁾ in tuje
revije,²⁾ brošure in slično. In ko bo enkrat vse to delo za nami,
potem ne pride več katerakoli akademično izobražena ničla s
trditvijo pred nas, da je učiteljstvo plačano svojim studijam pri-
merno. Takrat bomo močni in prej ne, znanje je moč.

Vse pa, kar predelamo, kar nam je jasno na dlani, bi morali
nesti ven v široke plasti, v poljudni, enostavni besedi,
mirno in trezno, vse pa podpreti z dokazi. Bilo bi hvaležno delo.
Danska državnica je eno najkulturnejših ozemelj v Evropi, z vi-
sokim blagostanjem. Značilno je dejstvo, da ima med danskimi
kmetovalci socializem najboljšo oporo, in vendar gre državnica
naprej in navzgor. Naši gospodarji ne zaostajajo v naravni inte-
ligenci za temi ljudmi, izplačalo bi se, zganiti jih. V posameznih
društvih bi vsejali s predavanji marsikatero napredno in socialno-
politično misel, ki bi rodila deseterno in stoterno. Obenem bi
vzbujali v ljudstvu tudi socialno zavest ter je krepili etično. V

¹⁾ Gumplowicz „Grundriss der Sociologie“, Ratzenhofer „Sociolo-
gische Erkenntnis“, „Wesen und Zweck der Politik“, „Positive Ethik“,
Wagner „Lehr- und Handbuch der politischen Oekonomie“, Masaryk
„Grundlagen des Marxismus“, Bernstein „Theorie und Geschichte des
Socialismus“ „Voraussetzungen des Socialismus“, Kautsky „Erfurter Pro-
gramm“ itd. Komunalna politika: Socialdem. Gemeindepolitik (v založbi
knjižarne „Vorwärts“ Berlin).

²⁾ Neue Zeit, Soz. Monatshefte, „Kampf“, „Gemeinde“.

predavanja bi morali racionalno vpletati kot ilustracijo važnejše politične dogodke in jih primerno komentirati; bilo bi to ne le zanimivo, temveč bi imelo tudi agitacijsko vrednost ter bi politično šolalo. Če bi potreba zahtevala, bi se takih predavanj udeležilo tudi nekaj debaterjev iz naših vrst, da bi pojasnjevali in svetovali. Tudi popolnoma samostojna poročila o delovanju dežel in državnega zbora bi podajali, saj se oni, katerih dolžnost bi to bila, za to delo ne zmenijo.

Govoriti podrobno o organizaciji vsega izobraževalnega dela v ljudstvu seza seveda že preko okvirja te razprave. Povdarjam le, da bi bilo treba dovolj žilavosti in intenzivnosti. Vem pa tudi, da se učiteljstvo dela ne straši, toliko manj takrat, ko mu je iti pota samopomoči. Zdi se, da so sile, ki stojijo danes proti nam, neizprosne. Naj bodo, saj nas jačijo. Primorani smo, gledati s treznim očesom krog sebe, na desno in levo, prisiljeni, zasledovati vse politično vrvenje in vplivati nanj. In če nam stranke, ki so na krmilu, vsled naše budnosti kaj obljublajo, vedimo, da so slične obljube komaj kaj več kot platonične; vedimo, da bodo izzvali še marsikak odpor, predno se bodo realizirale. Ostanimo brez iluzij in brez kompromisov, samo brez iniciativ ne ostanimo! Iniciativa zagotavlja uspeh. Glejmo v prihodnost. Karkoli naj pride, najti nas mora močne in to moč pripravljajmo.

Preko varljivk naprej! Po blodnjah in prevarah je našel Faust cilje v delu za človeka. Tukaj je bila rešitev in če je tudi samo pol resnice v nji. Otel je zemljo valovom, bil je to »Neuland«.

JOSIP MARICA, Nabrežina:

Organizacija delavcev s kamnom.

Kamnolomi v Nabrežini segajo daleč v zgodovinsko dobo nazaj. Že Rimljani so odprli prve, še od tistega časa je ostalo do danes ime Cava Romana. Tudi v prvi dobi srednjega veka izvažalo se je lomljeno kamenje iz Nabrežine. V cerkvi sv. Petra v Rimu so stebri iz nabrežinskega marmorja, dolgi 7 metrov. Poznejše dobe ni sledu. Prva dva domača obrtnika Radović in Pertot iz Nabrežine, sta lomila kamen za navadno obrtno potrebščino, podboje za vrata in okna, skrile za tlak in streho. Nista pa držala pravilnih kamnolomov. Leta 1842. napravila sta prvi kamnolom v Sv. Križu dva italijanska podjetnika iz Trsta, Aste in Corti ter pošiljala kamenje za zgradbo tržaške bolnišnice

in deželnega sodišča. Kamen se je obdelaval na mestu gradbe same in se je pošiljal iz Sv. Križa surov. Leta 1848 odprl je neki Vodnik kamnolom, ki se še sedaj po njem imenuje. Vodnik se je preselil iz Nabrežine v Sv. Križ in je bil prvi, ki je jel pošiljati nabrežinski kamen na Dunaj. Leta 1850. pričela so se prva dela za južno železnico ter je prišlo inženirjev in tehnikov iz Lombardije in Piemonta. Ti so prvi jeli učiti pravilno obdelovanje kamna. Z nabrežinskim kamnom zgradil se je veliki cestovod nabrežinski, dolg skoraj kilometer. Kamen izrivali so v Cava Romana in Cava Bassa. Tudi to ime se je še do danes ohranilo. 1. junija 1857 otvorila se je železnica iz Trsta proti Dunaju in s to dobo začeli so tudi odpirati kamnolome. Neka tržaška banka je pričela delo v Cavi Romani. Vendar sta bila s prva le dva kamnoloma. Leta 1866. zgradile so se v Sv. Križu prve klesarske delavnice s troji, posebno žagami in modernejšim orodjem. Prvi klesarji bili so Italijani, iz kraljevine Italije in nekaj iz avstrijske Furlanije. Proti 70. letu zgradile so se delavnice za klesarje v Cava Romana ter naselile tvrdke Tönnies, Jug, Calligaris, Donda. Prva dva slovenska kamnolomca sta bila neki Tomažič iz Gabrovice, Rebula in Jurca iz Volčjegrada, prva slovenska klesarja pa Gabrovec Filip iz Nabrežine in Anton Sulčič iz Sv. Križa.

Klesarska obrt jela se je hitro razvijati, kamnolomi in delavnice so se hitro množili. Klesarji so večinoma bili iz Furlanije, kamnolomci pa domačini iz Krasa, ker je prvo delo lažje in zahteva več spretnosti, drugo pa težaško delo. Nabrežinski kamen je pridobival v trgovini dobro ime in bil kmalu znan po celi državi kot »Karstmarmor«. Cena kamna je bila jako visoka, podjetniki so imeli prosto roko stavljati visoke cene. Z nabrežinskim kamnom izgradila se je poslanska zbornica na Dunaju, občinska palača ondukaj, poslanska zbornica v Budapešti in druge velike stavbe. Sme se trditi, da so vse večje stavbe v naših stolnih mestih kakor v Trstu, Lloydova palača in municipij iz nabrežinskega kamna. Delavci so bili razmerno dobro plačani, ker jih je primanjkovalo in je bilo delo manj spretno kakor danes, tako da je klesar delal za isti izdelek štiri dni mesto enega. Manjkalo je dobrega orodja, še bolj izurjenosti in šole. Konkurence med podjetniki skoraj ni bilo, naročil je bilo še odveč. Podjeten žid v Trstu Camarino izkoristil si je ta ugodni položaj. Poiskal je agentov na Dunaju in Budapešti ter skupljal naročila za Nabrežino in sv. Križ. Ta pa je izbiral podjetne delavce, jim postavljaj delavnice, zalagal jih z denarjem in jim oddajal delo, ko-

likor so ga hoteli. V kratkem času si je ustanovilo okoli 39 delodajalcev kamnolome in klesarske delavnice. Leta 1900. je delalo v Nabrežini klesarjev kamnolomcev in težakov od 1500—2000. Imenovani Camarino pričel je s svojim podjetjem leta 1887, sam pa ni imel ne delavnice ne kamnoloma, marveč je sklepal le pogodbe za stavbe in jih oddajal po nižji ceni manjšim podjetnikom v Nabrežini ter med njimi vzbujal vedno bolj občutno konkurenco. Vsled tega so bili domači obrtniki siljeni izkoriščati delavce in jim nižati plačo. Ko je Camarino nastavljal preveč delodajalcev in je ponujal svoje proračune in načrte od delavnice do delavnice, je konkurenca narasla občutno in se je dobiček nižal od leta do leta. Camarino je tako popolnoma zavladal nabrežinski trg. Za Camarinom morali so slediti večji podjetniki n. pr. Scalmadini in drugi. S konkurenco pa so tudi ti večji podjetniki pričeli izkoriščati delavce. Prej razmerno dobro plačani, so bili od leta 1890. do leta 1901. tako izkoriščani, da jim je šlo za eksistenco. Poleg nižanja plače uvedli so gospodarji pri svojem kamnolomu ali delavnici še kantino, tako da so delavci svoj pičel zaslužek puščali v krčmah gospodarjev, kateri so protežirali delavce, ki so jemali in zapivali vse v njih kantini. Često so delavci gospodarju ostalajali še dolžni in bili potem pravi sužnji, in to brez razlike narodnosti ali že Italijani ali Slovenci. Nezavednost in surovost se je strahovito širila med njimi, poleg tega so delodajalci ločili med Italijani in Slovenci, da je med njimi nastalo strupeno narodno sovraštvo. Vsako nedeljo bili so poboji med Križani in Nabrežinci, med Slovenci in Italijani. Ob tem pa so delodajalci nahujskane delavce izmozgavali, dočim so med seboj bili složni in ni narodnost delala razlik. Leta 1897. ob volitvah v državni zbor moralo je veliko število delavcev v tržaške zapore, ker so z dejansko silo napadali volilce za italijansko stranko. Narodno sovraštvo je leta 1898. prikipelo do vrhunca, ko so narodnjaki nahujskali slovenske delavce, da so o priliki umora cesarice Elizabete pričeli dejansko napadati obrtnike in sodelavce italijanske narodnosti tako, da je gibanje dobilo značaj prave revolucije. Vojaštvo je moralo priti iz Gorice v Nabrežino, kjer je bilo nastanjeno celih 14 dni. Več nego 200 slovenskih delavcev je šlo v zapore v Trst. Nihče od delavcev ni čital, nihče delavcev se ni zavedal ne izkoriščanja in ne razrednega pomena. Raztrgani, boski po leti in često še pozimi bili so pri delu in tudi praznične obleke poznalo je le malo delavcev. Celo smejali so se sodelavcu, ki je bil boljše oblečen s kravato, snažnimi čevlji in dolgo suknjo ter norca brili iz njega. Delali so 15—16 ur na dan, pozimi z lučjo pri

svečah, poleti pa od zore do mraka. Predrznost gospodarjev in delovodij je ob tem morala rasti in ni bilo nič čudnega, ako so delavce tudi pretepali. Skoraj vsak delavec imel je v delavnici po enega, dva ali tudi tri maloletne učence, kateri so opravljali včasih vse delo, dočim je delavec popival po kantinah delodajalcev.

Politične stranke, ne klerikalna ne napredna, se za delavske razmere v Nabrežini in Sv. Križu niso prav nič brigale. Nikomur od cerkvene in posvetne inteligence ni prišlo na um, da bi delavce poučil, kaj še organiziral. Social-demokratska stranka bila je ona, ki se je spomnila zapuščenih in teptanih ljudi v nabrežinskih kamnolomih.

Leta 1896. na dvorišču Tancejevem imelo so nabrežinski delavci prvi socialistični shod, katerega je priredil sodrug Zavrtnanek iz Ljubljane, ne dolgo za njim drugi shod Etbin Kristan. Za ta shod nam Nabrežinci že niso hoteli dati prostora v vasi, ter smo ga morali imeti v krčmi v »Serajevo« blizu železnice. Pri obeh shodih je bilo natlačeno polno delavstva. Za tema shodoma prevzeli so agitacijo klesarji iz Trsta in širili social-demokratske ideje. Postavili so za agitacijo sodruge-delavce, ki so se bili izobrazili v večjih mestih. Prvi delavci agitatorji so bili Giovanni Battista Spessot z Zagrada, Pietro Dorligo in Augusto Antoni iz Trsta. Politična oblast je z zavistjo gledala na novo počenje in ko je dobila iz Nabrežine anonimno pismo, da socialisti nevarno hujskajo delavstvo na štrajke in da se celo grozi, da se ubije ravnatelj Cave Romane, dal je okrajni glavar sezanski meninčič tebinčič odpeljati več osumljenih delavcev v zapore, kjer so sedeli po 3 dni. Ker ni bilo nikakih dokazov, moralo se jih je izpustiti. Social-demokratska ideja pa je bila zasejana in prirodno silila naprej, delavci so se le malo bali nasilstva politične oblasti. Izpočetka so bili nahujskani tudi kmetje na delavce, ker so jih podjetniki nadražili, da so socialisti nevarni lastnini in hočejo deliti kmečka premoženja. Kmalu pa so tudi preprosti ljudje sprevideli, da socialisti stremè le za organizacijo dela, da so delavci v obrtnih podjetjih delavci kakor oni na zemlji.

Dne 6. 8. 1897. se je vršil prvi občni zbor social-demokratske stranke v Nabrežini, ter se je ustanovila podružnica tržaškega strokovnega društva klesarjev in likarjev. Za predsednika je bil izvoljen s 125 glasovi Giuseppe Temporini in za njegovega namestnika Antonio Marchioli. Prvi predsednik je bil živahen, energičen mladenič. Apeliral je na disciplino delavcev, a priporočal, naj se začasno ohrani tarif in delavni red, kakor je takrat

veljal, toliko časa, dokler tržaška centrala ne najde sredstev, da se tarif in delavni red ustanovi kakor za delavce v Trstu. Na kratko spomnil je delavce na vse dotedanje krivice in na vzrok: pomanjkanje organizacije in zavednosti. Dne 17. 8. 1897. zahtevali so prvič organizirani klesarji v Cavi Romani različne cene po šablonah. Do takrat se delavci sploh niso zmenili, koliko so služili na kos, ker so dobivali plačilo na 14-dnevnicu (kvintežino) od 16—24 gld. Ako se je bil poprej kdo pritožil zaradi pičle plače, odpustili so ga ednostavno iz dela brez vsake odpovedi. Z ustanovljeno prvo organizacijo so delavci zahtevali cene od kosa in ker so delodajalci ta skromni zahtevek odbili, stopili so v prvo stavko.

(Dalje prih.)

OUTLAW, Sarajevo:

Delavski problemi in organizacije.

Radi moderne ekonomične ureditve in razdelitve delavnega problema ne bi škodovalo organizacijam, ako bi stopile v šolo svojega neprijatelja, kateri je v tem oziru na najbolj rafinirani način sistemiziral izkoriščevanje delavne moči.

Delodajalec ima največji interes na tem, da izrabi delavec svojo delavno sposobnost kar najbolj intenzivno — toraj da doseže pri nizkih ali visokih mezdah najnižje produktivne stroške. Da ta cilj doseže, zahteva od vsake delavne moči:

1. da izvršuje najvišje kvalificirani opravke, za katerega je dotičnik sploh sposoben;
2. da izvršuje opravke natančno po obratnih zakonih določeno in tako gospodarsko, da popolnoma izrabi v predpisanem delavnem času svojo delavno sposobnost.

To je gospodarsko težišče vsakega modernega podjetja in delavstvu je nemogoče, zaprečiti delodajalstvu izvršitev tega ekonomičnega principa ali zavirati ta naravni razvoj kapitalističnega izkoriščanja.

S silo podreti ta kapitalistični produkcijski zakon je mogoče le potom svetovne revolucije. Ker je pa delavstvo danes za to nasilno preureditev gospodarskega ustroja tako gospodarsko kakor politično preslabo, ima pred saboj le dva izhoda: ali se uda zahtevam in zapovedim kapitalističnega podjetništva ali pa sklepa ž njim kompromise.

Ono delavstvo, ki se uda brezpogojno nasilju podjetnika, je delavstvo najnižje duševne kvalifikacije in je za naše preiskovanje brezpredmetno. Seveda škoduje to delavstvo v prvi vrsti samemu sebi in na ta način sebi otežuje eksistenco. A vendar je to delavstvo tudi nevarno drugemu zavednejšemu delu delavstva, katero se bori v težkem boju za zboljšanje svoje eksistence. Radi te okoliščine moramo žalibog tudi s tem izvržkom delavstva v vsakdanjem gospodarskem boju računati. Upoštevati hočem to, po tem razredu delavstva učinkujoče škodovanje na interesih delavstva sploh pri razgovoru o štrajkih.

Računati imamo toraj jedino z onim delavstvom, katero sklepa s kapitalističnim podjetništvom kompromise in katero se v ta namen zbira v mogočnih skupinah strokovnih organizacij. Na kako stališče se ima postaviti to delavstvo v zadevi zgoraj omenjenih zahtev in ciljev modernega kapitalizma in kako naj to delavstvo oziroma njih organizacija najuspešneje uredi moderno obrambo svojih interesov — sta glavni vprašanji, kateri ima rešiti strokovna organizacija, ako hoče v resnici uspešno braniti stanovske interese delojemalstva.

Rešitev teh dveh vprašanj zasledimo najložje pri neprijatelju, kateri je za dosego svojega izkoriščevalnega cilja izdelal temeljem svojega dolgoletnega praktičnega izkustva dobro premišljen sistem, dobro fundirano ogrodje za izrabo njemu služečih delavnih sil — strojev in človeških rok in možganov.

Kapitalistično podjetništvo stremi po najširji razdelitvi dela in skuša delavčevo energijo v času zaposlenja kar najbolj ekonomično izrabiti.

To stremljenje ga naravnim potom privede do sistematične razpredelitve dela v svoje poedine faze in do računske presoje delavnega efekta vsakega delavca. Danes je to diferenciranje dela še v početniškem stadiju, a gotovo je, da to ne vsebuje le trenutni poskus višjega izkoriščanja, ampak popolnoma naravno je, da se bode to stremljenje v bodočnosti prav sistematično in splošno razvilo.

Radi tega pa mora biti tudi delojemalec na ta naravni razvoj kapitalističnega izkoriščanja delavnih sil pripravljen. Delavec mora že danes računati s tem silnejim napadom na vrednost kupne cene svojega blaga — delavne moči — da bode zamogel z istovetnim orožjem sprejeti to podjetniško nakano. In tu ima organizacija ono širno polje delavnosti za bodočnost, kateremu mora posvetiti svojo največjo pažnjo in glavno skrb.

Organizacija mora pripraviti delavstvo na ta višje kvalificirani boj, ga mora poučiti, kaj je delo, koliko vsebuje dnevni trud poedinega delavca v merilnih enotah dela, kako ima delavstvo svoje moči najekonomičneje razdeliti in kako ima namestiti individuelne sposobnosti delavca na pravo polje.

V kratkih potezah hočem pokazati, kako si predstavljam ta pouk v organizacijah. Ta skica je seveda le glavni obseg in se da vsaki posamezni strokovni organizaciji po svoji specijelni lastnosti prilagoditi.

Upeljati bi bilo pri vsaki strokovni organizaciji oziroma pri njih podružnicah strogo strokovne poučne kurze in sicer v dveh oddelkih. Prvi oddelek za manj izobražene in analfabete, drugi oddelek za višje izobražene delavce. Vsaki oddelek ima tedensko dvakrat po največ eno uro pouka.

Samo en predmet bi tvoril tvarino teh kurzov in sicer te o rijsko tolmačenje dela in njega praktično ocenjevanje potom mezde. V tem predmetu bi bila zapopadena seveda tudi splošno poučna tvarina kakor pisanje, čitanje, računanje — kolikor bi pač zahtevala kvalifikacija slušalcev. Težišče bi se moralo polagati le na končni cilj — na teorijsko tolmačenje dela — ves drugi, ako tudi potrebni balast se ima prepustiti lastni marljivosti poedinca.

Ako se je prišlo v teh kurzih tako daleč, da pojmiyo vsi slušalci fundamentalne formule matematičnega premišljevanja, preide se k glavnemu predmetu, na razpravljanje glavnih fizikalnih stavkov: o sili, o gibanju, o težišču, o razumevanju zakona ohranitve sile (Meyer) in po dobrem prebavljenju temeljne podlage se pričinja razlaga, kaj je delo in po katerih zakonih je razmotrivati in ocenjevati glavne faze poedinega opravka.

Za vsak opravek se da natančno preračunati, koliko časa je potrebno, koliko efekta nam predstavlja gotova delujoča sila, koliko dela nam je sploh opravil delavec v gotovem času pri gotovem opravi. To razumevanje omogoči šele pravo oceno delavčeve energije in pa pravo ocenjevanje delavčeve sposobnosti, izražene po današnji mezdi.

V sledečem navedem samo en slučaj za to teoretsko diferenciranje dela v svoje poedine faze, kateri pa zadostuje, da se takoj lahko uvidi, da je to diferenciranje v vsih slučajih mogoče.

Vzemimo vrtnarja, kateri obdeluje svoj vrt in sicer, ko okopava (štiha) zemljo. Ta opravek si predstavljamo za popolnoma omejeno samostojno delo neodvisno od drugih vrtnarskih opravkov n. pr. sledečega grabljenja za poravnanje zemlje, sajenje itd.

To pa le radi okoliščine, da honečno ne dobimo preobsežne formule, katere radi večje jasnosti gotovo ne potrebujemo.

Delo tega vrtnarja obstoji iz sledečih poedinih faz:

1. zasaditi lopato v zemljo;
2. odločiti gotovo partijo zemlje od celine;
3. dvigniti lopato z zemljo vred do gotove višine;
4. preobrniti lopato;
5. povrniti lopato k zemlji;
6. prestopiti za lopatno širino dalje in zopet od 1. dalje.

Zanima nas najpreje, koliko časa potrebuje delavec, da predeja celo gredico. Ta čas lahko izračunamo potom sledeče jednačbe. Pomenja naj:

Q = celo površje gredice;

$\bar{s}$ = širino, p = dolžino gredice;

m = debelost zemlje, katero z enim zasajanjem lopate odloči od celine;

n = širino lopate;

a = čas zasajanja lopate v zemljo;

b = čas odločenja zemlje od celine;

c = čas dvignjenja lopate z zemljo vred;

d = čas preobrnenja lopate z zemljo vred;

e = čas povrnjenja lopate k zemlji;

f = čas prestopa vrtnarja za lopatino širino dalje;

P_1 = čas počitka ob vsaki vrsti gredice;

$\bar{C}$ = čas za štilhanje cele gredice;

Potem je

$$\bar{C} = [(a + b + c + d + e) \frac{Q}{m \cdot n} + f (\frac{Q}{m \cdot n} - \frac{p}{m}) P_1 \frac{p}{m}]$$

v sekundah in

$$\bar{C}_1 = \frac{\bar{C}}{3600} \text{ čas vsega opravka v urah.}$$

To je toraj za ta opravek potrebni delavni čas pod pogojem, da je bilo to delo mogoče opraviti brez daljših pavz, prekinjenja ali drugih zadržkov.

Nadalje naj znači:

d_1 = delo zasajanja lopate v zemljo v mkg, (približno $(P - p) \cdot v$, ako znači P moč zasajanja v kg, p = težino lopate v kg in v pot tega dela, toraj globino zasajanja);

d_2 = delo za odločenje zemlje od celine;

d_3 = delo za dvignjenje lopate z zemljo vred;

d_4 = delo za preobrnenje lopate;

d_5 = delo za vrnjenje lopate k zemlji;

d_6 = delo prestopa za lopatno širino;

D = delo izštihanja cele gredice.

Potem je

$D = (d_1 + d_2 + d_3 + d_4 + d_5) \frac{Q}{m \cdot n} + d_6 \left(\frac{Q}{m \cdot n} - \frac{p}{m} \right)$ mkg
vse delo, ki je nakopičeno v tem opravi.

ali $D' = \frac{D}{c}$ = delo dotičnega vrtnarja na uro v mkg.

$D'' = \frac{D}{c}$ nam znači končno efekt te delavne sile, toraj delo tega vrtnarja v eni sekundi.

D' nam predstavlja toraj merilo za sposobnost vsake delavne moči in na temelju tega enostavnega računa lahko precenimo vsak opravke po delavni vsebini in vsakega delavca po njegovi delavni kvalifikaciji.

Na podlagi mezde, katero je vrtnar z delodajalcem pogodil, potem z lahkoto izračunoma, koliko prodajne vrednosti nam vsak mkg predstavlja.

Popolnoma prepričan sem, da danes ali jutri še ne bomo merili in prodajali našega dela po enotni podlagi meterkilograma, a gotovo je, da pride v bodočnosti tudi za to človeško delo to merilo do veljave, ker ni nobenega vzroka, da bi se živo delavno silo človeka ne merilo istim merilom ko delavno moč stroja. Na vsak način bode to merilo pravičnejše, kakor današnje, od podjetnika čisto svojevoljno izvoljeno.

Poleg te časovne in efektne ocene dela imajo organizacije v teh kurzih poučevati svoje člane tudi o p r a v i l n i r a z d e l i t v i dela različnih obratov. Res je, da to že podjetnik kar mogoče sistematično uredi, a dostikrat ima ta razdelitev na sebi velike napake, katere niso v korist delojemalcu. Zato mora tudi organizacija kontrolirati uvedeno razdelitev dela in se s svojimi člani za najugodnejšo pogoditi.

Pravilna in pravična razdelitev vsakega delavnega procesa je za varstvo energetske sile delavca največje koristi. Kolikor mogoče eksaktno specializiranje posameznih opravkov je za delodajalca in delojemalca največjega interesa. In kolikor višje je delavstvo kvalificirano, tem manj se protivi tej razdelitvi, ker vedno bolj uvideva njene koristi.

Ako leži toraj interes delavstva, ne pa samo oni delodajalstva v najbolj specializirani razdelitvi dela, potem je takoj jasno, kako imajo strokovne organizacije načeloma postopati v vprašanju delavnega problema. Danes in v prihodnosti se mora vse delo strok. organizacij postaviti na strogo znanstveno podlago, se mora položiti težišče organizacijskega dela na natančno proučitev delavnega procesa.

Lahko je to izreči, a težko izvesti. A novi duh mora in naj bo delo še tako težavno najti pravo pot

v organizacije. In našel jo bo, ako stavimo cilju sledeča pomočnika:

1. brezobzirno eneržijo do izvedbe;
2. sposobne osebe v tajništvu organizacij.

Da dosežemo to moderniziranje naših strokovnih organizacij bode potreba brezobzirne eneržije, radikalnih sredstev — toraj stoji ta zahteva v nekem nasprotju z naukom socializma. Drugič, potreba sposobnih oseb v tajništvu pomenja, da se bode moralo brez usmiljenja marsikatero osebo iz svoje današnje službe odstaviti in namestiti z drugo, sposobnejšo. Tudi to ne ugaja marsikateri mehkejši naturi.

Konflikt med delom in kapitalom nima idealnega hrbitišča. In kdor išče v tem boju etičnih ali individualno-svobodnih sanjarij, ne pride do pravega računa.

Ineti moramo vedno pred očmi, da se nahajamo v nekem prehodnem stadiju; ker ne moremo radi naše današnje slabosti na ta razvoj vplivati s tako močjo, kakor marsikedo pričakuje, se tudi soc. demokracija ne more odreči nekaterim senčnatim stranem svojega pokreta. Radi tega moramo računati še za daljšo dobo z okolnostjo, da se bode tudi v naših strokovnih organizacijah marsikatera poteza, marsikateri taktični korak dotikal prav blizu reakcionarnega gibanja. (Konec prih.)

J. LEDINSKY, Beljak:

Koroške razmere.

Edina politična organizacija koroških Slovencev: »Slovensko katoliško, politično in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem v Celovcu« izdala je nemško pisano knjigo pod naslovom »Aus dem Wilajet Kärnten«.

Knjiga slika kričeče koroške razmere in nas seznanja z reakcionarnim duhom, ki vlada v vrstah oficijelnega političnega vodstva koroških Slovencev. Najbolj zanimiv in informativen je prvi del, kjer so naštetu suha dejstva brezmejne brutalnosti, s katero se postopa nasproti slovenski manjšini. Vsled krivične volilne geometrije so razkosani slovenski volilni okraji med nemške tako, da tvorijo povsod manjšino in si radi tega morejo priboriti le težko po en mandat v državni in deželni zbor. Lahko se reče, da so Slovenci brez političnega zastopstva. Od gospodarske politike, ki je v rokah c. k. deželnega kulturnega sveta, imajo korist

izključno le nemški kmetje. Slovenski jezik nima veljave. Pri justici je zakonito zajamčena enakopravnost slovenskega jezika z nemškim iluzorna, odkar so bile določbe osnovnih državljskih zakonov derogirane potom neke sodbe višjega sodnega svetnika Schwentnerja pri deželnem sodišču v Celovcu iz leta 1905. Naravnost neverjetna so dejstva o ljudskem štetju. Leta 1910. naštelo se je na Koroškem vseh prebivalcev 396.200 in sicer 304 287 Nemcev in 82.212 Slovencev. Prebivalstvo naraslo je v 10 letih za 28.876 ljudi, število Nemcev pa je v istem času poskočilo za 34.327 duš. Barbarizem je dosegel svoj vrhunec v ljudski šoli. Te šole ne vzgajajo ljudi v državljane, marveč so tovarne za produkcijo nemčurskega materijala.

Kričeče razmere v deželi so sad dela nemško nacionalne birokracije, ki pod okriljem nemškega narodnega sveta gre celo tako daleč, da se upa štrajkati proti osnovnim državljskim zakonom in proti odločbam najvišjih sodišč. Ko so si tri slovenske občine pri najvišjem sodišču izvojevalo pravico do slovenske šole, se vendar deželna vlada ne čuti poklicano, spremeniti dejanske jezikovne razmere na teh šolah v smislu odločb najvišjega sodišča.

Drugi del knjige nam kaže notranjo slabost koroške politike in bolezen celega našega narodnega organizma. Tudi v tem se odlikuje knjiga, da je prepolnjena z reakcionarnim duhom, kakor je lasten nam Slovincem, je samoobtožba oficijelne slovenske koroške politike. Ne zavedajoč se lastne sile iščejo voditelji pomoči pri nemških krščanskih socialcih. Dasi je ta stranka že likvidirala, dasi so njeni gospodarski polomi globoko segli v žepe kmeta, da ni več upati, da bi se še kedaj rešila, se vendar slovenska stranka ne more od nje ločiti. Toda »mit Schrecken nehmen die Slovenen wahr, dass sich die Trümmer der Partei zwar langsam reorganisieren (??), aber zugleich den alten Boden des echten Katholizismus verlassen!« (Z grozo opazujejo Slovenci, da se razvaline te stranke sicer počasi reorganizirajo, da pa ob enem zapuščajo stara tla pravega katolicizma). Značilno za naše politike je, da se vežejo z ljudmi, ki so nam bili vedno sovražni. Ogibljejo pa se onih, s katerimi edino bi mogli koroški Slovenci doseči vsaj nekaj praktičnih političnih uspehov. S tem, da bi koroški Slovenci šli roka v roki s socialdemokrati, bi zabeležili marsikak dobiček zlasti pri državnozbornih mandatih. Sami priznavajo, da socialdemokracija na Koroškem narašča, toda mesto, da bi iz tega izvajali posledice, le z nekim strahom konstatirajo to naraščanje,

češ, »das Anschwellen der internationalen Socialdemokratie ist sehr auffallend (!). Allgemein bekannt ist die Tatsache, dass ja in Kärnten früher verhältnismässig mehr Industrie vorhanden war als heute . . . . . Aber die Socialdemokratie nimmt trotzdem zu . . . Man bedenke, dass ja Kärnten doch eine überwiegende agrarische Bevölkerung hat; aber die sozialdemokratische Bewegung hat eben schon die Landbevölkerung ergriffen (!) . . . . . Das Missverhältnis wird umso schreiender (!), wenn man bedenkt, dass es den Sozialdemokraten im Jahre 1907 bei den Reichsratswahlen gelang, in Kärnten allein dieselbe Anzahl Stimmen auf ihre Kandidaten zu vereinigen, nämlich auf circa 13.500 bei einer Gesamtzahl von circa 57.000 abgegebenen Stimmen. Wenn die Regierung vielleicht der Ansicht ist, dass das Anschwellen der Socialdemokratie ein besonderes Zeichen von österreichischen Patriotismus ist, so ist das ihre Sache.« (Naraščanje internacionalne socialdemokracije je zelo napadno (!). Splošno znano je dejstvo, da je bilo vendar na Koroškem prej razmeroma več industrije kot danes . . . . a socialdemokracija vzlic temu narašča . . . Pomisliti je, da ima Koroška pretehtno agrarno prebivalstvo; toda socialdemokratično gibanje se je ravno že oprijelo prebivalstva na deželi (!) . . . . . Nerazmerje postaja čimbolj kričavo, če se pomisli, da se je socialdemokratom leta 1907 pri državnozborskih volitvah posrečilo, na Koroškem samem zbrati za svoje kandidate isto število glasov, namreč okoli 13.500 pri skupnem številu okoli 57.000 oddanih glasov. Če je mogoče vlada mnenja, da je naraščanje socialdemokracije posebno znamenje avstrijskega patriotizma, je to njena stvar). Torej s ščuvanjem vlade proti socialdemokratom se ji hočejo prikupiti in tako priti do svojih pravic! Ob isti sapi pa, ko rujejo proti socialdemokratom, vendar ob času državnozborskih volitev agitirajo za njih kandidate. Ali se torej more tako politiko smatrati še za resno?! Ali ni to beganje ljudstva humbug (!) Kje je program, taktika? Toda baš približevanje socialni demokraciji imelo bi za koroške Slovence še edino praktično politično korist in druge poti za sedaj sploh ni. To potrjuje tudi dejstvo, da se v posameznih občinah družijo Slovenci z socialdemokrati brez vednosti ali pa še celo proti volji političnega vodstva. Čim smo se torej v tej resnici prepričali, izvajati moramo iz tega dejstva izvirajoče posledice, t. j. življenska potreba koroških Slovencev sili k preobrazbi cele politike, k novi smeri, katero zahtevajo dejanske razmere v deželi.

Na eni strani kričati in zahtevati pravice za se, na drugi strani pa odrekati pravice delavstvu, to se maščuje!

Reakcionarni duh, ki preveva knjigo, viden je na stališču, ki ga zavzema oficijelna politika nasproti državi. »Es geht ein Ruf durch Oesterreich... Hin zu Rom ist eine echt oesterreichische Tat« (Glas gre po Avstriji... Tja k Rimu je prav avstrijsko delo). Avstrija naj bi prevzela misijo katoliške cerkve. Knjiga sama konstatira, da silijo vse druge evropske velesile proč od cerkvene nadoblasti, proč od Rima, a vzlic temu pozivlja Avstrijo (!), naj prevzame protektorat rimsko katoliške renesance, naj obnovi srednjeveške razmere.

Naravna posledica tega blodenja in fantaziranja je, da ljudje take duševne kakovosti tudi ne morejo najti izhoda iz obupnega položaja, v katerega so zašli ter se udajajo kratkomalo usodi. »Wir können daran wenig oder gar nicht ändern« (Mi ne moremo na tem (na teh razmerah) ničesar ali pa malo spremeniti). V tem stavku je zapopadena vsa slabost, onemoglost in ob enem samobtožba oficijelnega vodstva koroških Slovencev. Vzlic tej striktni izjavi pa voditelji ne čutijo potrebe odložiti svoje vodilne mandate, da bi se vsaj rešili odgovornosti. V tej svoji malenkosti in brezpomembnosti se sklicujejo edino le še na takozvano »naravno pravo«. Kako si to naravno pravo predstavljajo, knjiga ne pove. Narava pa še ni nikdar in nikoder ustvarila prava, ustvaril si je isto človek sam in to pravo je dotorej pravo močnejšega nad slabejšim.

Res neznosen je položaj koroških Slovencev! Nikdar pa tega položaja ne bomo mogli spremeniti, če bomo iskali pomoči le izven nas, če se bomo v svojem površnem narodnem navdušenju sklicevali venomer le na naše pravice. Ta pesem je že prestara in zapisana je v stari pravdi: »sy schreyn sehr, je länger je mehr«; podedovali smo jo, pojemo jo še danes, a nikdar še ni bila uslišana. Bil bi že čas, da bi se pogledali v lastno zrcalo, da bi spoznali svoje grehe in napake. Treba dvigniti mišljenje in življenje vsacega poedinca, ako hočemo doseči višjo notranjo kulturno silo celega naroda.

Ravnokar so praznovali koroški Slovenci stoletni jubilej voditelja in narodnega prvoboritelja Andreja Einspielerja. Ob ti priliki jim je častital tudi »Slovenec« glasilo S. L. S., h kateri so bili priklopljeni en bloc tudi koroški Slovenci, z tolažilnimi besedami: ako bo na Koroškem še več Einspielerjev, koroška stvar še ne bo zgubljena«. Besede, ki so zelo značilne za presojo negativnega

stališča, ki ga zavzema cela slovenska javnost nasproti svojim bratom onstran Karavank.

Predležea knjiga ni celotna, tvori le en del »vilajeta«. Pogrešamo drugi, ki nam razjasni, kako je bilo sploh mogoče, da smo zabredli v to obupno stanje in zakaj tudi še danes ne najdemo novih poti v boljšo bodočnost. Koroški Slovenci so razpadajoča veja narodnega drevesa, njih zadeva je torej zadeva slovenskega naroda sploh. — Vglobimo se že enkrat v lastno narodno življenje, v naše mišljenje in čutenje in odpre se nam knjiga, popisana z madeži in gnjilobo našega »vilajeta«, ki bo opravičeno nosila naslov: »Es ist etwas faul im Staate Dänemark«.

Knjižica »Aus dem Wilajet« Kärnten« je obtožnica zoper nemško-nacionalno birokracijo, ob enem pa tudi politični credo slovenske javnosti, testament na smrt obsojenih koroških Slovencev, oporoka naroda, ki umira pred očmi slovenstva, pred oknom meščanskega jugoslovanstva, ki je ob Bregalnici pokopalo edinstvo in pred vrati slovanstva, za katerim ječi narod poljski in rusinski.

Dokaz te moralne smrti hrani narod na Gosposvetskem polju. Tam stoji prestol, raz kateri je nekdaj kmet delil pravice svojemu vojvodi. Ta prestol je tudi priča naše nekdanje svobode:

„Čuj! svobode naše pokopane
pomnik sem jaz kamen edin,
tujcu suženj ti pozabil davno,
da otec svobodnih si sin.“

H. TUMA, Gorica:

Seksuelni problem.

(Dalje.)

Spolno občevanje ustvarja močatost, odločnost, samozavest, samostalnost sodbe; vzdržljivost pa vestnost, vstrajnost, odpornost; vstrajnost pa je bistvena sestavina jakosti. Spolno občevanje budi dejanje, vzdrževanje pospešuje miselno delovanje. »Freie sexuelle Betätigung löst die Mannesenergie und Handlungsfreudigkeit los«. (Prosto seksuelno udeleževanje izprosti možko energijo in radost dejanja). Edm. Fischer. »Im Kampf der Geschlechter um die Fortpflanzung ist die Hauptsache die männliche Kraft und die weibliche Sprödigkeit«. (V boju spolov za zaranje je glavna reč možka sila in ženska

krhkost). Müller. »Der Mann ist beweglicher, deshalb veränderlicher, deshalb klüger, geistig anpassungsfähiger«. (Mož je gibčnejši, iz tega spreminljivejši, zato umnejši, duševno se lažje prilagodi). Ta dvojna vzgoja ustvarja šele skupnost lastnosti, ki tvori doraslega moža in ženo. Potežuje vzgojo v dvojno smer neizmerne individualnosti, različnosti. Često daje ljubezen in življenje pri čutnem, spolnem človeku več muke nego uživanja, pri drugem manjka zopet čutnosti, da ne zadošča potrebi zakona. Te zasnove ima že učitelj pred seboj, za nje naj izbira ona sredstva, ki bi pozitivno ali negativno vplivala.

Vzgoja na vzdržljivost zopet ne sme pretežno temeljiti na enem sredstvu, marveč mora imeti pred seboj ves kompleks. »Zur Durchführung der Abstinenz führen religiöse Motive, hygienische Vorschriften, ethische und ästhetische Bedenken«. Löwenfeld. (V popolno abstinenco dovajajo religiozni motivi, higijenični predpisi in etični, estetični pomisleki).

Morda najmanj direktnega vpliva ima na mladino poudarjanje etike in verstva, ker je oboje najbolj abstraktno. »Das höchste ethische Gesetz verstehen wir erst nach eigener langer Erfahrung«. (Najvišji etični zakon razumemo šele po lastnem, dolgem izkustvu). Gröbel. »Die ideale Sehnsucht, die Menschheit höher zu setzen, hat keinen Vernunftsgrund — diesen hat nur der Egoismus, welcher sich nahe Ziele steckt und die hohen lässt«. (Idealno hrepenenje, vzvišati človeštvo, nima pametnega razloga, — tega daje le egoizem, ki si stavi bližnje cilje in visoke opušča, pravi isti pedagog. Praktičen učitelj bo torej skušal spoznati duševne zasnove mladeniča in po sposobnosti in želji istega izbrati dosegljive cilje. Seveda današja srednja šola, ki je enotna v poduku in vzgoji, skoraj najboljšemu pedagogu onemogoči vzgajati mladeniča, vsakega svojemu cilju. Zato brez reforme šole ne pridemo do reforme spolnega življenja.

Kar se tiče načina vzgoje, leži glavni moment v neprisiljenosti, resnicoljubju in čistosti učitelja samega. »Das sittlich schöne Wort ist das passende und ausreichende Mittel der Aufklärung«. (Nravno lepa beseda je prikladno in zadostno sredstvo prosvete). Ellen Key.

Na kongresu v Manheimu je učitelj Höller najbolj preciziral način spolnega pouka z besedami: »Es handelt sich, das Denken und Reden über sexuelle Verhältnisse aus dem Sumpfe der Lüsternheit zu heben in den Bereich des Natürlichen und Notwendigen, dem klaren unbefangenen Blick Selbstverständlichen«. (Gre za to, mišljenje in govorjenje o spolnih razmerah dvigniti iz moč-

virja pohotnosti v obsežje naravnega in nujnega, jasnemu nezavzetemu pogledu samo po sebi razumljivega). Otroci, ko poslušajo učitelja, ne smejo niti čutiti, da gre za kaj grdega, morajo si biti v svesti: »dass es sich um etwas Natürliches, Schönes und Reines handle, zu dem in rechter Weise nur an Leib und Seele gesunde Menschen berufen sind«, (da gre za nekaj prirodnega, lepega in čistega, za kar so prav poklicani le ljudje, zdravi na telesu in duši). (Henrieta Fürth). Glede vzgojnih stopenj pravi Dr. Moll (Das Sexuelleben des Kindes): »Biologie und Physiologie können als objektive Vorgänge jederzeit, Aufklärung über Onanie nicht vor dem 14. Jahr, über sexuelle Infektionen erst später erfolgen«. (Biologija in fiziologija kot objektivni učni tvarini smeti se razpravljati vsekdar, pojasnila glede onanije ne pred 14. letom, seksualna infekcija pozneje.

Znani dermatolog in higijenik Dr. Ullmann postavlja tezo: »Die modernen schulhygienischen und sozialpädagogischen Reformen dürfen nicht zu spät einsetzen, sondern müssen sich auf die in allen Altersklassen und auch schon im frühen Kindesalter vorkommenden und schulärztlich erhobenen Tatsachen stützen und sich durchaus nicht bloss auf eine Bekämpfung der infektiösen geschlechtlichen Krankheiten allein, sondern auf eine sexuelle Bewahrung vor und nach der Erlangung der Pubertät erstrecken, wenn sie zu wirklichen, praktischen, realen Ergebnissen führen sollen. Schon in der Volksschule und den unteren Stufen der Mittelschulen kann und muss zu diesem Zwecke der Begriff der Unkeuschheit im Interesse der persönlichen Hygiene, im Sinne der Selbstbewahrung entwickelt werden. Belehrung über Notwendigkeit der ungestörten Entwicklung der sexuellen Organe können — nach Ansicht des Autors — schon in den Volksschulen erfolgen, wenn sich Lehrpersonen durch Bemerkungen oder Fragen der Schüler dazu veranlasst fühlen. Schüler, die aus der Volksschule direkt ins Leben treten, sind durch Vorträge, welche vor Beginn der Ferien zu halten sind, über die hygienischen Vorsichtsmassregeln aufzuklären«. (Moderne šolskohigijenične in socialnopedagoške reforme ne smejo se uveljavljati prepozno, ampak morajo sloneti na dejstvih, ki se dogajajo v vseh starostnih dobah in ki so bila šolskozdravniško dognana. Te pa se morajo povsem raztegniti ne samo na bojevanje proti infektioznim spolnim boleznim, ampak tudi na seksualno ohranitev pred in po dosegi pubertete, če že naj vodijo k resničnim, praktičnim realnim nastopkom. Že v ljudski šoli in v spodnjih stopnjah srednje šole se more in mora zato pojem nečistosti razvijati v interesu osebne higijene, v

smislu samoobrambe. Pouk o nujnosti nemotenega razvoja seksualnih organov se — po mnenju avtorja — prednaša lahko že v ljudski šoli, če občutijo k temu povod učne osebe po opazkah in vprašanjih učencev. Učence, ki stopijo iz ljudske šole direktno v življenje, naj se po predavanjih, ki se naj vršijo pred začetkom počitnic, posveti o higijeničnih previdnostnih pravilih.

Poetične so besede, s katerimi sklemeta Schreiner-Förster in jih podpišemo tudi mi: »Samo vera, vžgana ob Kristusovem ognju življenja, šele resnično oživlja veliki pogum in ga razvne v vedno večjo moč in sigurnost.« Ne daje pa nam Kristusovega ognja vsa cerkvena dogmatika, strah pred peklom in življenjem onkraj groba! Kristusov ogenj je bil namenjen dvigati življenje človeka, dokler živi in dela. Kristusov ogenj je bil namenjen pri prostemu ljudstvu in vžigal ljubezen k liliji na polju in k tičem pod nebom, človeka k človeku! Kristusov ogenj je gorel iz prprostega srca in plal visoko v resnični besedi brez hinavščine! Ta Kristusov ogenj in veselje do življenja in dela zahtevajo moderni tudi od učitelja, kadar uči deco svojo, in to ljubezen do prirode, do sebe in bližnjega zahtevajo moderni od mladine. »Dass Alles, was das Leben erhöht, auch wert ist, dass man darum das Leben verliert, dass es nicht darauf ankommt, wie lange, sondern wie man gelebt hat.«.) Leo. (Da je vse, kar viša življenje tudi vredno, da daš življenje za to, da ne gre zato, kako dolgo, ampak kako si živel.)

RUDOLF GOLOUH — TRST.

SATANICA.

Tvoja podoba mi ugaja,
tvoj pogled dvomljiv,
tvoj smeh prezirljiv,
tvoj žvižg režeč!

V tvoji polni, Mefisto, sem posesti!
Le greh mi je še svet....
Murnije na prestolih sedè,
satrapom je izročena morala!

PRISILNA SELITEV

Preložil * * *

Beda. — Niso plačali še najemnine. —

Na sredi ceste razmetana sobna
oprava je, postelja in blazine.

Selitev bolj pogrebu je podobna.

Ledena ploha švrka in namaka
voz, cunje in pohištvo vse črivo,
razgaljeno in borno, sramežljivo,
kot da je duša živa v njem, ki plaka.

Tu postelj revna misli na ljubezen,
ki čuvala nekoč je, na otroke,
ki dala jih je v glada trde roke.

O bednih bajt prokleta ti ljubezen!

In mraz jo stresa: Kdaj bilà pravica
je dana ženi v lakoto prokleti,
da v slasti drugo bitje sme spočeti?
Ljubezen je med reveži krivica.

Voz škriplje ... zdi se, da vsak hip se zvrne...

Za njim pa medel delavec koraka,
temàn, molčeč... Ne toži in ne plaka,
mrkih oči nikamor ne obrne.

Ob njem je žena, ž njo dva otročiča
trepetajoča vsa od mraza gresta.

Gredò a ne vedò kam pelje cesta.

In ploha neusmiljeno jih biča.

Bolesti, ki se zdè grozilni klici
ječè v teh cunjah, v tej postélji gnjili
in v vozu tem, ki giblje se in cvili
in v štirih bitjih teh s suhimi lici.

Oprava ta, ki skoro že razpade,
ki se brez milosti na cesto meče,
ki se po blatu sambogvekam vleče,
se zdi mi, ko začetek barikade.

PREGLED.

Javno življenje.

H. Tuma. — **Politika.** Avstro-ogrske delegacije so zbrane, da jim minister vnanjih zadev grof Berchtold poroča o zgodovinskih dogodkih, ki so globoko segali v polit. in gospodarsko življenje skupne države. Ekspozè ni povedal ničesar. Zveni, kakor da odposlancem državnega zbora avstrijskega in ogrskega ne more biti mar, kako se zastopajo državni interesi. Ekspozè grofa Berchtolda ni nič drugega nego potrditvev dejstva, da je za Avstro-ogrsko vsa konstitucija golo na papirju, da ne čuti ne krona ne ministerstvo odgovornosti proti ljudstvu, marveč morajo delegati vzeti še tako klaverno in prazno poročilo meni nič tebi nič na znanje. Morebitni več ali manj skromni ugovori se z neko potrpežljivo uljudnostjo poslušajo — brez vsakih posledic. Ekspozè Berchtoldov dokazuje polen zastoj parlamentarnega vpliva ter polno odgovornost vlade za vsako počenjejanje.

Na Češkem traja komisarijat dalje, sedaj sankcioniran po razsodbi upravnega sodišča, ki v bistvu tudi izreka neodgovornost vlade in načelo absolutizma. Le ako državni in deželni zbor ustrezajo volji vlade, veljajo konstitucionelni zakoni, za slučaj svoje volje pa ima vlada proti avtonomiji deželnih zborov komisarijat, proti državnemu zboru pa § 14, oboje s pečatom krone. Deželni in državni zbor sta vladi istinito nepotrebna, sama zavira! Za češkim deželnim zborom utegne slediti gališki. Korist teh dogodkov je posebej dokaz nesposobnosti in nepotrebnosti deželnih zborov.

Vlada je ukrepe namestn. v Trstu glede regnicolov in odvzeta prenešenega kroga mestnemu magistratu v Trstu že skoraj docela razveljavila. Regnicolo se sme odpošljati le od slučaja do slučaja, magistrat bode pobiral davke še

naprej: „Decreti sterilizzati“, popolnoma prav pravi „Piccolo“. Kakor Avstrija šikanira Srbijo, da ostaneti še naprej neprijateljci, tako šikanira Italija svojo zaveznico Avstrijo, — da ostaneti še naprej prijateljci.

Goriški deželni zbor bil je po kratkem zasedanju odgođen, ker ni bilo najti delavne večine, ker je dežela Goriška gospodarsko izmozgana, manjka sredstev za pravilno gospodarstvo. Za mali deželni zborček na Goriškem brez pomembe in moči bi bil tudi komisarijat nepotreben, pač pa razmere na Primorskem kriče po enotni avtonomiji s središčem v Trstu.

V kraljevini Italiji vršile so se meseca novembra volitve po splošni volilni pravici. Izid je bil tak, da je vladna liberalna-konstitucionelna stranka padla od 382 na 302 poslancev, je naraslo število katoliških poslancev na 35 in število socialističnih na 78. Ako se upošteva, da je bilo leta 1910 v Kalabriji 79, v Baziliki 75, v Siciliji 71, v Puljah 70, v Sardiniji 68, v Markah 63 in v Neapelju 61% analfabetov, ako se upošteva, da je ves italijanski jug gospodarsko in industrijalno zanemarjen, potem je uspeh socijalno-demokratske stranke sijajen in kaže nove smeri političnega razvoja v kraljevini.

Delavsko gibanje.

— — Social-demokratska stranka v Bosni i Hercegovini imela je 2./11. 1913 V. strankin kongres. Vsled vojnega stanja tekom 1912 in 1913 so strankarske organizacije povsodi in znatno ošibele. Koncem 1911 imele so sindikalne organizacije 5587, koncem 1912 pa 5522 članov ter je število tekom 1913 še padlo. Skupnih dohodkov bilo je l. 1911 K 110.656.— leta 1912 K 132.008. Najmočnejša organizacija tekom leta 1912 bila je v gradbeni stroki, ki je štela 1114

delavcev, za njimi železničarjev 1013, lesnih delavcev 621 in tvorniških delavcev 615. Najmočnejša politična organizacija je v Sarajevu s 1236 člani, od katerih je 48 žensk, 23 malih obrtnikov in intelektualcev. Strankino glasilo Glas Slobođe postal je s 1./8. 1913 dnevnik ter se naklada v 1900 iztisih, vsako soboto 3000. Zaplenjen je bil 18krat. Odgovorni uredniki obsojeni so bili čez leto ječe in K 2495.23 globe. Sklep računa do 31./7. 1913, t. j. za tri-kratno izdajanje na teden izkazuje K 8590.74 redne naročnine, K 17.843.29 v kolportaži in K 2371.29 prostovoljnih prispevkov za tiskovni sklad. Kljub neugodnim političnim razmeram in kljub nasilnemu razpustu strokovnih organizacij spomladi, jela se je organizacija zopet jačiti.

Angleška. Štrajk dublinskih delavcev traja dalje. Prostovoljni prispevki iz Angleškega narasli so 22./11. 1913 na 58.240 L 8 sh 1 d, t. j. okroglo na 1.400.000 kron. Štrajk ni le ephalnega pomena za Angleško, posledice kažejo se za delavsko gibanje sploh. Vlada stopila je sprva na stran delodajalcev, policija je nasilno postopala. Voditelj štrajka James Larkin bil je 28./10. od dublinske porote obsojen na 7 mesecev ječe. Vsled delavskega odpora in sporedne akcije res zavednega liberalnega meščanstva, ki brani z vsemi močmi avtonomijo, je bila vlada primorana dne 13./11. odrediti izpust Larkina iz zavora. Nad vse karakteristični so bili glasovi angleškega občinstva za oprostitev Larkina in proti vladi. The Daily Citizen zahteva: Not in a few days' time, and not to morrow; but — to day! (Ne v malo dneh in ne jutri, danes — namreč hočemo, da se našega delavskega voditelja izpusti). Izrek dublinske porote imenuje se „foolishness of the verdict“ „brutality of the sentence“, proglašča se kot „norost“ in „brutalnost“. Škof v Oxfordu piše: „Zdi se mi pomilovanja vredno, da se zapira moža, četudi je dejanski ščuval proti groznim razmeram in radi nasilnega govora. Ravno če je

bilo to potrebno — in moramo misliti, da je bilo, sem iskrenega prepričanja, da moramo zahtevati naj se Larkina takoj izpusti“. Dekan v Worcesteru piše: Ne moremo zatisniti oči, da je Larkin bil boj za zatiranje in da je občestvu eminentno služil. V Ulsterju je bilo mnogo več mož, mož izobraženih, v pozicijah in z naslovi, kateri so se uprli ne dejanskemu zlu ampak šele mogočesti bodočega zla, katerih govor ni bil manj podžigajoč in ščuvajoč, kakor ga je rabil James Larkin in vendar se jih ni zasledovalo. Kako smemo pričakovati od ljudstva spoštovanja do zakonov, zaupanja v nepristranost ob takem neenakem postopanju? Sir Walter Runciman vpraša: „Zakaj je Larkin v ječi in Sir Edvard Carson prost? Larkin ni kršil zakona toliko kakor Sir E. Carson. Občinstvo globoko čuti tako razredno razlikovanje!“ Ugledni časopisi angleški kakor „Spectator“, „Daily Chronicle“, „Westminster Gazette“ so se zoperstavili stališču vlade in videli državljansko svobodo ogroženo, Odločni nastop občinstva kaže pravo svobodoljubje Angleža in njegovo moč proti vladi in celo sodišču. Tako je James Larkin bil v ječi le 16 dni, dasi pravomočno obsojen po poroti. Dne 13. novembra ob 9^{1/2}, predp. izpuščen bil je iz ječe Mountjoy, ob 12. opoldan je že pred zbranimi tisoči delavcev dublinskih še z bolj gorečimi besedami pozival na odpor proti delodajalcem in proti vladi: „Naša prva zahteva po moji oprostitvi mora biti, da se izpuste iz Mountjoy-ske ječe junakinje in junaki, ki so se borili za koristi delavstva“. (V zaporih je 300 mož in 57 žen.) Od mesta do mesta navdušujejo delavstvo za še silnejši odpor. V nedeljo sledil je velikanski shod v Manchesteru in pred deset-tisoč zbranimi delavci v Londonu, kjer je klical angleško delavstvo na solidarno pomoč. Veliko odprno gibanje lotilo se je angleškega delavstva. Kakor so iz Angleškega prišle v zapadno Evropo sindikalne organizacije, tako se oznanja od tam velika delavska revolucija.

Prosvetno delo.

— — Izobraževalno društvo „Narodna Prosveta“ v Gorici napovedala je prireditev cele vrste zanimivih predavanj, s katerimi je pričel dne 25. oktobra Dr. Fran Ilešič, član jugoslovanske akademije, o predmetu „Zgodovinski pomen balkanskih vojn.“ Predavanja vrše se v veliki dvorani Trgovskega doma, namenjena širšemu občinstvu s posebnim oziranjem na srednje stanove in dijaštvo srednjih šol. Poslušalstvo je torej precej različno po vzgoji in znanju, vsled tega predavanja ne morejo biti strogo znanstvena, kakor morajo biti po drugi strani po obliki estetična. Zato taka predavanja zahtevajo posebno marljivost in sposobnost. Za predavanja, ki so namenjena homogenemu sloju, n. pr. delavstvu najde se kot moment pozornosti ali razredni interes ali priprosta čustvenost. Pri delavcih je vsled napredujoče organizacije tudi več jasnih temeljnih pojmov, ko se gre za socialna in politična vprašanja. Mešanim srednjim slojem mora se govoriti v lepi obliki, lahko umljivo, če tudi ne preprosto. Pozornost in interes takega avditorja tiči skoraj izključno v čustvenosti, na to mora apelirati predavatelj. Dobra polovica in več takega avditorja išče pri predavanjih le prijetne zabave. Kjer so politični sloji deljeni, kakor na Kranjskem in Goriškem, pa prihaja v poštev še strankarski če tudi le čustveni moment: občinstvo želi slišati „dičnega svojega“ govornika ali „jugoslovanskega“ govornika.

Predmet, katerega si je zbral dr. Ilešič bil je za tak avditorij posebno prikladen. Po bogatosti vsebine dal je predavatelju mogočest raznih potov in oblik. Vendar tudi ta predmet zahteva nekaj temeljnih pojmov o sociologiji in politiki. Žal, da moramo splošno o slovenskem ljudstvu, in celo o inteligentih trditi, da nimajo dovolj splošne izobrazbe. Dr. Fran Ilešič je znan kot dober predavatelj in predmet moral bi bil tudi neutegoma zmagati. Očitno ni bil dispo-

niran. Dejstvo je, da se predavanje ni krilo prav nič z naslovom in da je bila tudi vsebina predavanja, za katero je g. dr. pozneje v „Soči“ izrecno prevzel odgovornost, tako raznešena, da tudi pozoren poslušalec ni mogel najti temeljne misli ali zbrati razmetane stavke količkaj celotno. Predavanje je ostalo brez vodilne misli, pri tem pa se je izgubljalo v skrito polemiko z nasprotniki novoilirizma. Skratka: Dr. Ilešič govoril je nepripravljen, nezvezno, celo predavanje izgedalo je kakor mistifikacija občinstva. Skrajno netakten je bil konec predavanja z vzklikom imena Dr. Rostohar —, ki sploh ni imel s predavanjem nič opraviti, kateri se ni mogel braniti kritik in odkritih napadov in je konečno moralo služiti njegovo ime — človek sam ne ve — neumestni aklamaciji občinstva ali že ne njemu v prilog ali predavatelju.

Drugi večer 31. X. predaval je docent zagrebškega vseučilišča Dr. Bogomil Vošnjak: „Pravo manjšine“. Tudi zanj velja, da bi bil moral razviti nekoliko temeljnih pojmov. Tako pa so se skozi celo predavanje motali izrazi manjšina — večina, masa; predavatelju samemu je manjšina in večina postajala sedaj kvantitativen potem zopet kvalitativen pojem. Tudi zveza teh pojmov z volilno pravico je bila docela nejasna. Najbolj je motilo, da predavatelj ni precizno ločil množice od večine in ni izvajal, da v dosedanji državi dejansko gospoduje manjšina, oligarhija. Država je še vedno organizirana sila, vlada nezatne manjšine, oprta na rod, denar in znanje nad ogromno množico. Prehod v moderno državo je označen ravno s tem, da sili dejanska večina na zastopstvo proti oligarhiji. Glavna napaka predavatelja je torej bila, da ni izhajal od prepotrebni temeljnih pojmov. Poslušalcem torej ni ostalo v spominu družega nego oni del, ki se je nanašal na razmerno volilno pravico ali proporc. Pa tudi tukaj ni bil srečen predavatelj. Dasi je hotel na tabli na-

zorno predočiti oba sistema s številkami, je bil razumljivo razložen le dokaj ednostavni sistem Hare, docela nerazumljivo pa drugi nekoliko bolj kompliciran Honta. Zakaj je drugi sistem pravičnejši in točnejši, zakaj se mora število volilcev deliti enkrat na eno, enkrat na dve, enkrat na tri, da se pride do temeljne razmere številke, predavatelj kratko in malo ni znal raztolmačiti. Predmet na sebi moral je ostati nezanimiv ravno zato, ker predavatelj ni izhajal iz socijologičnega stališča.

22. novembra predaval je Ferdinand Seidl, član jugoslovanske akademije o: „Rastlinstvu naših Alp“. Predavatelj imel je s tem lažje stališče, da je operiral s slikami. A te slike so po večjem njegove, produkt velikoletnega marljivega dela. Predavatelj bil je poljuden, znanstven in zanimiv ob enem. Opomnili bi le, da je predavatelj menda namenoma pri pomladanskih cvetlicah opustil omeniti teorijo preostanka rastlin iz glacialne dobe. Gotovo si je pridržal to pojasnilo za drugo predavanje o flori visokih Alp. Očitno zgrešeno pa je bilo, da je predavatelj razlagaje, kako se rastlinski zarod otme košnji, omenjal koreniko. Ta ni priprava rastlin, da se ohrani pred košnjo, korenike so bile razvite že davno prej ko človek železa še ni poznal. Korenike je rastlina razvila v boju s naravo in ne s človekom: proti mrazu, proti vročini, peščeni ali blatni podlagi. S človeško koso pa primena korenik nima ničesar opraviti! Tako je ostalo odprto vprašanje, kako si poletne rastline vendarle ohranijo zarod, ako jih kosa redno vsako leto poseče. Ako rastline, preostale iz glacialne dobe spomladanske in visokih Alp, pod oedejo nabirajo moči in sokove za cvet in plod, ko jih imajo pripravljene, pa naglo in bujno razcvetó in zaplodé, nasprotno poletne rastline v različnih dobah in dalje cvetó in dozoré pred in med košnjo in po košnji, tako da semena zadoščajo za enak in

obilen zarod. Predavanje prof. Seidla je bilo vsekakor lepo in poučno, za vsakogar užitek.

Razno.

Polemika.

— — „Veda“ je v 6. številki prinesla polemična članka Dr. B. Vošnjaka: „Študije k problemu jugoslovanske narodne misli“ in Ivana Koštiala: „O sorodstvenih razmerah Jugoslovanov“. Prvi obsega aktualne in nerešene probleme narodnosti in naroda, drugi pa navidezno visoko znanstveno govori o filologičnih dokazih glede sorodnosti Jugoslovanov, naperjen ostro proti mojemu odgovoru v anketi. Koštialova polemika je žalosten pojav duševnega razpoloženja gotove vrste naših znanstvenikov iz profesorskih krogov.

Ko sem leta 1910. v „Planinskem Vestniku“ docela stvarno kritiziral opis Koroškega profesorja drja. M. P. glede onega dela Juljskih Alp, katerega sem sam točno predelal, prejel sem od pisatelja skrajno žaljivo odprto dopisnico.

Ko sem se v svojem članku o spolnem problemu v „Naših Zapisih“ taknil drja. K., napadel me je strupeno osebno v podlistku „Slovenskega Naroda“ — in radi mene še druge.

Na anketo o „Jugoslovanskem vprašanju“ me je povabilo uredništvo „Vede“. Ni mi bilo znanstveno dokazavati svojega mnenja, zato sem tudi izrekel le mnenje ter izrecno pristavil, da sem to mnenje pridobil na podlagi lastnih študij. Lojalnost znanstvenika Koštiala bi torej zahtevala, da je to moje trditve tudi sprejel. Imel je le ovreči moje mnenje kot nepravo potem znanstvenih dokazov. Malenkostno pa je očitati mi vire à la Wirth, katerega sploh ne poznam, ter rabiti izraze „tumovsko“ „močvirje“ da se „lasje ježe“. Lasje se ježe navadno ignorantom pred neznanimi pojavi. Ježenje las je atavistično. Ako ima g. profesor Koštial še tako silno občutljive lase, bi mu bilo

svetovati, da se — razira. Med tem naj vzame v roko zgodovino Bizanca, Arabcev, Turkov, Madjarov, Blgarov, Srbov in Hrvatov, potem mu zrastejo manj občutljivi lasje in ob enem pridobi o zgodovini Jugoslovanov vse drugo mnenje. Strah je oče izpoznanja!

Kaj sem v bistvu trdil v svojem odgovoru na anketo? Da je slovensko-blgarska skupina prvotno na Podunavju in na Balkanu enotna podlaga, med katero se je pozneje vrnil klin Hunov, Obrov, Hrvatov — Srbov in Madjarov. Ta moja trditev tudi drži. Koštial sam v svoji čudni kritiki navaja, da je filolog Jagić glede Hrvatov in Srbov zastopal svojčas isto teorijo! Torej je bil tudi ta slavni učitelj g. Koštiala prvotno zalezel v močvirje, le da se je po mnenju g. kritika 12 let pozneje potegnil iz tega močvirja, tudi potom filologije postal družega mnenja, ne morda na podlagi zgodovine ali sociologije, marveč po skoro malenkostnih jezikoslovnih dedukcijah, ki absolutno ne morejo dokazati zgodovinskega dejstva, ali so se, ali se niso Hrvatje in Srbi vrinili med prvotno celotno slovensko-blgarsko skupino. Ali se ni toliko disputiralo med slavisti, li-je staroslovenščina Cirila in Metoda podlaga naši slovenščini ali le blgarsščini ter je dr. Oblak na licu mesta konečno ugotovil, da je ona današnja macedonščina? To je učenemu gospodu profesorju dobro znano, nikakor pa ne dela madjarskih in drugih znanstvenikov, iz katerih sledi, da se je madžarsščina razvila iz obrščine in da sedanji madžarski jezik temelji na dvojni podlagi: slovenščini, ki je segala vzhodno do Donave in blgarsščini, ki je segala od tam dalje. V Podunavju ste se torej od davna dotikali slični staroslovenski narečji, ki ste danes podlaga novoslovenščini in novoblgarsščini. Preko tega enotnega jezikovnega telesa torej ni mogel ptuj element drugače nego,

da se je zabil mednje kot klin ali že potem preseljevanja plemen od Zakarpatja doli, kar je socijologično docela nevzdržljivo, zgodovinsko pa, gola domneva, ali pa, da je obrščina vplivala med južnodunajskimi Slovenci na razvoj posebnega hrvatsko-srbskega narečja, in so od tod prišli Hrvatje in Srbi na Balkan. Kedar mi dopusti čas in prostor odgovorim učenemu gospodu profesorju Koštialu razno na podlagi ogromnega zgodovinskega materiala in med tem L. Niederle, na kateri se v prvi vrsti naslanjam tudi jaz. Za danes konstatiram le toliko, da Niederle, kakor vsak resen znanstvenik v tem obziru nikjer ne postavlja apodiktičnih trditev, ampak le domneve in mnenja. Glavna in velika hiba dela Niederle-ja pa je ta, da prezira socijologične momente, ki so poleg nedvomljivih zgodovinskih poročil edino merodajni za rešitev vprašanja, kedaj se je kako pleme naselilo in kje, ter prihaja filologija le kot naknadna pomočnica v poštev, kjer družega sredstva ni. Eno je gotovo, da iz, sem ter tje prav malenkostnega in nelogičnega, članka učenega profesorja Koštiala sledi, da je istemu zgodovina malo znana, docela ptuja pa socijologija. Treba mu je torej predvsem vzeti v roke abe socijologije, zato mu kličem: Mulier taceat in ecclesia! Jako rad bi se pa v drugem bolj resnem tonu pogovoril z gospodom profesorjem Koštialom o prevažnem vprašanju prvotnega naseljenja oziroma prvotnega edinstva jugoslovanskih plemen.

„Naše Zapiske“ št. 11 je državno pravdnštvo zaplenilo zaradi poezije Rudolfa Golouha: „Mariji Magdalenski“. Našlo je na globoko filozofični pesnitvi znake hudodelstva motenja vere. Ta zaplemba nas sili, da se ob prvi priliki pobavimo z verskim problemom.

»Našim Zapiskom« v oceno ali zameno doposlane publikacije:

Ljubljanski Zvon, mesečnik za književnost in prosveto, Ljubljana.

Veda, dvomesečnik za znanost in kulturo, Gorica.

Čas, Znanstvena revija »Leonove družbe«, Ljubljana.

Prúdy. Revue mladého Slovenska. Ružomberok.

Akademie. Revue socialistická. Praga.

Slovanský Přehled. Praga.

Świat Słowiański. Miesięcznik. Krakov.

Luč. Književno-poučni list hrvatskog katol.daštva. Zagreb.

Gust. Le Bon. Psihologični zakoni razvoja narodov. Prevel A. Ogris. Knjižnica »Omladine« IV. knjiga. Zvezna tiskarna, Celje 1913.

Juraj pl. Tomičić: **Počela sociologije**. Cena 1 K. Vlastita naklada knjigotiskara Mile Maravića. Zagreb 1910.

Zadružni Koledar 1914. Uredil Anton Kristan. Ljubljana.

F. Palnákovi spisi. I. in II. zvezek. Iz mladih let, spisal Pav. Flere, Ljubljana, Učiteljska tiskarna 1913.

